

ord med på vejen: »Der er brug for en blandet værktøjskasse, ikke en grovhammer«. I øvrigt vedtog Folketinget i 1989, at presse- og informationsstof skulle være undtaget fra lovens generelle forbud mod samhandel, og det er besluttet at oprette en dansk ambassade i Sydafrika i år.

Bogens sidste del om Sydafrika i 1990'erne er yderst kortfattet og er nu i en vis udstrækning overhalet af begivenhederne. I det hele taget slår det én ved læsningen af bogen, *hvor* stærkt udviklingen i Sydafrika er gået det sidste års tid. Bramsen slutter afsnittet om Nelson Mandela med at konstatere, at dennes løsladelse ikke synes umiddelbart forestående.

Bramsen nævner i forordet, at man som embedsmand i Udenrigsministeriet – Bramsen var kontorchef i ministeriet, da han skrev bogen – er undergivet visse regler om, hvad man kan skrive, når man behandler emner af udenrigspolitisk karakter. Det kan konstateres, at forfatteren helt klart bevæger sig på den sikre side af stregen, og man kunne måske savne, at Bramsen i højere grad gav sin personlige vurdering af de oplysninger, der fremlægges. Formuleringerne er generelt meget forsigtige. Et eksempel herpå er det, når Bramsen om »bantu«-undervisningssystemet skriver, at det »generelt blev betragtet som langt ringere end den uddannelse, andre sydafrikanere fik«. Uddannelsen *er* langt ringere, og det kan der ikke være to meninger om. Det er også en svaghed ved bogen, at det ofte overlades til læseren at sætte de fremlagte oplysninger ind i den større sammenhæng.

Tilbage står, at *Sydafrika, Kamp eller dialog?* er en lettilgængelig og levende fremstilling af Sydafrika-problemstillingen, der varmt kan anbefales enhver, som interesserer sig for Sydafrika og dansk Sydafrika-politik.

Erik Boel
Udenrigsministeriet

Steen Brock & Poul Pedersen (red.), *Dømmekraft. Objektivitet, subjektivitet og videnskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1989, 216 s., kr. 168,00.

Som undertitlen gør det klart, er det helt centrale videnskabsteoretiske emner, der behandles i denne bog. Den bygger på et tværvidenskabeligt seminar, og bidragene vidner om, at emnerne blev belyst fra mange sider. Drude Dahlerup giver en lang og interessant redegørelse for aspekter af kvindeforskningen. Henrik Poulsen beskriver subjekt-objektforholdet specielt i dyrs erkendelse. Der er bidrag fra miljøvidenskaben (Finn Arler), fra nationaløkonomien (Erik Klippenborg-Madsen) og historievitenskaben (Jens Chr. Manniche), fra filosofien (Steen Brock) og, ikke overraskende, hele tre, der beskæftiger sig med studiet af fremmede kulturer (Torben K. Jensen/Iben Nathan, Ole Høiris og Poul Pedersen). Hertil kommer to bidrag – der før mig at se er bogens kernestykker – om værdiproblematikken i den politiske videnskab (Jørn Loftager og Jørgen J. Poulsen). Hvad der på denne måde vindes i bredde, tabes naturligt nok om ikke i dybde, så dog i koncentration. Selv om forlagets foromtale – heldigvis – er rigeligt »subjek-

ord med på vejen: »Der er brug for en blandet værktøjskasse, ikke en grovhammer«. I øvrigt vedtog Folketinget i 1989, at presse- og informationsstof skulle være undtaget fra lovens generelle forbud mod samhandel, og det er besluttet at oprette en dansk ambassade i Sydafrika i år.

Bogens sidste del om Sydafrika i 1990'erne er yderst kortfattet og er nu i en vis udstrækning overhalet af begivenhederne. I det hele taget slår det én ved læsningen af bogen, *hvor stærkt udviklingen i Sydafrika er gået det sidste års tid*. Bramsen slutter afsnittet om Nelson Mandela med at konstatere, at dennes løsladelse ikke synes umiddelbart forestående.

Bramsen nævner i forordet, at man som embedsmand i Udenrigsministeriet – Bramsen var kontorchef i ministeriet, da han skrev bogen – er undergivet visse regler om, hvad man kan skrive, når man behandler emner af udenrigspolitisk karakter. Det kan konstateres, at forfatteren helt klart bevæger sig på den sikre side af stregen, og man kunne måske savne, at Bramsen i højere grad gav sin personlige vurdering af de oplysninger, der fremlægges. Formuleringerne er generelt meget forsigtige. Et eksempel herpå er det, når Bramsen om »bantu«-undervisningssystemet skriver, at det »generelt blev betragtet som langt ringere end den uddannelse, andre sydafrikanere fik«. Uddannelsen *er* langt ringere, og det kan der ikke være to meninger om. Det er også en svaghed ved bogen, at det ofte overlades til læseren at sætte de fremlagte oplysninger ind i den større sammenhæng.

Tilbage står, at *Sydafrika, Kamp eller dialog?* er en lettilgængelig og levende fremstilling af Sydafrika-problemstillingen, der varmt kan anbefales enhver, som interesserer sig for Sydafrika og dansk Sydafrika-politik.

Erik Boel
Udenrigsministeriet

Steen Brock & Poul Pedersen (red.), *Dømmekraft. Objektivitet, subjektivitet og videnskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1989, 216 s., kr. 168,00.

Som undertitlen gør det klart, er det helt centrale videnskabsteoretiske emner, der behandles i denne bog. Den bygger på et tværvidenskabeligt seminar, og bidragene vidner om, at emnerne blev belyst fra mange sider. Drude Dahlerup giver en lang og interessant redegørelse for aspekter af kvindeforskningen. Henrik Poulsen beskriver subjekt-objektforholdet specielt i dyrs erkendelse. Der er bidrag fra miljøvidenskaben (Finn Arler), fra nationaløkonomien (Erik Klippenborg-Madsen) og historievitenskaben (Jens Chr. Manniche), fra filosofien (Steen Brock) og, ikke overraskende, hele tre, der beskæftiger sig med studiet af fremmede kulturer (Torben K. Jensen/Iben Nathan, Ole Høiris og Poul Pedersen). Hertil kommer to bidrag – der før mig at se er bogens kernestykker – om værdiproblematikken i den politiske videnskab (Jørn Loftager og Jørgen J. Poulsen). Hvad der på denne måde vindes i bredde, tabes naturligt nok om ikke i dybde, så dog i koncentration. Selv om forlagets foromtale – heldigvis – er rigeligt »subjek-

tiv«, når den hævder, at »svarene er lige så forskellige som de tolv forfattere«, er det åbenbart, at det er de færreste af bidragene der står i umiddelbar indbyrdes dialog.

Problemstillingen er ikke blot central, den er også klassisk. I den lille indledning er redaktørerne nok for kortsynede, når de lader det være Kuhn, der – i begyndelsen af 1960'erne – tvang samfundsvidenskaben til en erkendelse af, at »videnskab og objektivitet... ikke længere (var) det lykkelige par, de hidtil havde været«. I virkeligheden har den samfundsvidenskabelige teori jo langt tidligere måttet tage stilling til både denne erkendelse og til den konsekvens: at »subjektiviteten... på en eller anden måde (måtte) tages i ed«. Max Weber stod allerede ved århundredskiftet på skuldrene af ældre tænkere (om end han undertiden trådte lidt hårdt på dem), da han skrev sine artikler om objektivitet og værdifrihed. Og det er et ikke uinteressant spørgsmål, hvor meget nyt problemstillingen i grunden har fået tilført siden hans behandling.

At et problem er klassisk betyder, at det er svært at løse. Objektivitetsproblemet er ingen undtagelse. Det er derfor også klart, at man ikke bør vente sig afgørende gennembrud i en bog som denne. (At Jørgen Poulsen i sit indlæg får argumenteret sig frem til en position, hvor »problemet om viljens frihed (bortfalder)« er derfor en uventet, om end samtidig lidt suspekt, ekstragevinst). Det var med velberåd hu, at Max Weber i sin tid satte gåseøjne om ordene »objektivitet« og »værdifrihed« – og derefter viede gåseøjnene langt mere opmærksomhed end de begreber, som de kvalificerede. Det samme gør langt de fleste af bogens bidragydere.

Rundt omkring stilles der dog stråmænd op, gerne med påskriften »objektivitet« eller »virkelighed«, som derefter med megen teoretisk sabelsvingen skæres til den hakkelse, hvoraf de ret beset fra starten bestod. Finn Arler mener således, at når »objektivismen« forudsætter, at erkendelsesgenstanden er til stede forud for det erkendende subjekt, må dette også indebære, at »der er en og kun en beskrivelse der rammer plet«. Han viser derefter, at dette er forkert, fordi videnskaben ikke kan producere sine egne relevans- og frugtbarhedskriterier. Heri har han da ret, men konklusionen hjælper os ikke stort videre, eftersom den allerede ligger implicit i en velforstået opfattelse af værdifrihedsbegrebet. Steen Brocks argumentation lider for mig at se af den samme svaghed.

Indrømmes skal det, at noget af skylden ligger i selve begrebet objektivitet. Det lokker og det drager, på tværs af alle gåseøjne, fordi det på samme tid forekommer så nødvendigt, og ter sig så besværligt. Vor common sense kan ikke undvære en opfattelse af en fast, håndgribelig virkelighed, som vi kan tale meningsfuldt om med andre. Men begynder vi at stille spørgsmål til fundamentet, melder vanskelighederne sig straks. Man kan komme et godt stykke i retning af en rent teoretisk afklaring. Max Webers tilgang, der efter min opfattelse er den frugtbareste, bliver i realiteten fulgt af en række af bogens forfattere. Men dybest nede lurer fortsat det uløste filosofiske spørgsmål om erkendelsens sandhedsværdi. Går vi den anden vej (som Weber til gengæld ikke gjorde meget ud af) og forsøger gennem konkrete metodedrøftelser at konstituere intersubjektivt overførbar viden, får vi straks det spørgsmål på halsen, hvordan vi kan gøre denne overførbarhed tvingende for modtageren. Her kan vi igen komme langt – specielt inden for naturvi-

denskaberne – men i yderste instans forudsætter overførbare konsensus mellem afsender og modtager om betydningen af de begreber, vi anvender; og her drives vi let ud i endeløse regressioner, fordi sproget både er diskussionens genstand og dens middel. Det er nok denne sidste problematik, som fører til, at visse bidragydere mener, at de kan opløse skellet mellem politik og videnskab, mellem værdier og erkendelse. Steen Brock hævder således, at det ikke er mere objektivt at tale om »fosfat« end om »miljøgifte« eller »næringssalte«. Han synes her at overse, at de to sidste begreber kræver en nærmere bestemmelse af henholdsvis »gift« og »næring«, før de kan betragtes som overførbare. Man naturligvis kan ingen heller tvinge sin samtalepartner til at acceptere definitionen af »fosfat«. Sprogteoretikernes bedste våben mod værdirelativismen ligger således for mig at se ikke der, hvor alle (præsumptivt) er enige (for eksempel om værdien af »det gode samfund«), men der, hvor ingen logisk kan tvinges til at være enig i noget som helst.

Disse betragtninger løber vistnok parallelt med en del af argumentationen i Jørgen Poulsens bidrag. Men i andre henseender kan jeg ikke følge ham. Hans kritik af værdirelativismen er formet som et opgør med Weber, denne igen forstået som neokantianer. Dette er en forenklet tilgang, der fører til, at vigtige accenter lægges galt. Weber var således mindst lige så optaget af værdiernes videnskabsfrihed som af videnskabens værdifrihed. Han ville (blandt andet derfor) helt have afvist argumentet om, at begrebernes »værdipolstring« fører til, at »samfundsvidenskabelige teorier består af normative udsagn, der principielt kan være objektivt gyldige«. Her er Jørgen Poulsen mere neokantiansk end Weber. Og det ville bestemt heller ikke have huet Weber at se Jørgen Poulsens påstand om, at læren om idealtypiske begreber fører til en organisk forbindelse mellem »er« og »bør«. Andre dele af Jørgen Poulsens indlæg viser, at han nok drager denne slutning, fordi han selv finder, at det grundlæggende spørgsmål i politisk teori (»Hvem er vi?«) skal besvares i form af »et idealtypisk menneskebillede, der knytter »er« og »bør« sammen i en organisk helhed«. Her synes Weber at blive belastet med vanskeligheder, der stammer fra Jørgen Poulsens – langt fra uproblematisk – grundopfattelse.

Jørn Loftagers argumentation mod værdirelativismen støtter sig i mindre grad på filosofien og går i stedet ud på at vise, at værdirelativismen overser sammenhængen af »er« og »bør« i dagligdagens erfaringer og deres sproglige formulering. Jeg har, som allerede sagt, nogen sympati med argumentet i dets alleryderste konsekvens, men rigtignok også kun der. Loftager holder sig til det nære og beskriver her en »saglig politisk argumentation«, der gør sig til af at transcender værdirelativismen, men som nok, hvis man bad om tilstrækkeligt konkrete eksempler, ville vise sig at kunne analyseres ud i den efterhånden – egentlig med urette – forkætrede deling mellem kausal- og værdipræmisser. At kræve »saglig« eller »ordentlig« argumentation giver for så vidt god mening, også på det politiske område, forudsat man ikke tror, at man derved løser det fundamentale værdiproblem.

I sig selv er det opmuntrende, at så mange forskere kan bruge så megen energi og kritik på så fundamentale videnskabsteoretiske spørgsmål. Læseren vil finde

meget, der kan berige og ansøre. Den endelige sandhed finder han ikke – men den bør han heller ikke søge efter i videnskabssfæren.

Hans Henrik Bruun
Udenrigsministeriet

Jens Peter Christensen, *Forfatningsretten og det levende liv*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1990, 270 s.

Bogen er en juridisk licentiatafhandling fra Aarhus Universitet. Forfatteren har undervist i forfatningsret både her og i København. Han er også cand.scient.pol. Det er kun et år siden Jørgen Albæk Jensen, også en cand.scient.pol., blev århusiansk lic.jur. på en afhandling om *Parlamentarismens statsretlige betydning*, så det tør siges at der er grøde i denne forskning, og det er ikke mindst fra et politologisk synspunkt glædeligt.

Som licentiatafhandling havde Jens Peter Christensens bog som undertitel: »En studie i forfatningsretlig argumentation og retskildeanvendelse«, og det løfte holder den. Den forfatningsretlige kongerække bliver gennemdrøftet omhyggeligt, både den »ældre« (Holck, Matzen, Berlin), Ernst Andersen og den »yngre« (Ross, Poul Andersen, Max Sørensen) og i det sidste kapitel de nutidige (Germer i Århus, Zahle i København).

Den grundige gennemgang af de ældre og yngre statsretsteoretikere kan ikke undgå at interessere mig særligt. Jeg har læst dem alle for tre-fire årtier siden og var endda langt senere så letsindig at love en drøftelse af dem under en politologisk synsvinkel til et festskrift til Max Sørensen, der døde før jeg endnu var kommet alvorligt i gang. Nu er det hul dækket, og med en juridisk ekspertise jeg måtte have afstået fra. Mon jeg qua politolog kunde have afholdt mig fra at trække visse linjer skarpere op, når problemstillingen netop er forfatningsretten og »det levende liv«? Slående er det i hvert fald at Holck, der skrev umiddelbart efter 1866-grundlovens tilblivelse, havde forfatningsretlige opfattelser der, hvis de var forblevet normgivende, vilde have udelukket anvendelsen af foreløbige finanslove, mens, med historikeren Povl Engelstofts ord, »en ung konservativ Jura i Panser og Plade« (Henning Matzen) retfærdiggjorde en sådan juridisk, straks efter at det Forenede Venstre havde rejst kravet om folketingsparlamentarisme. Et skoleeksempel, unægteligt, på at påvirkningen mellem forfatningsret og »levende liv« kan gå begge veje og gøre det på samme tid. Kan vi, med nogen ret, betragte Ernst Andersen og Ross som liggende, om end med modsat politisk fortegn, i fortsættelse af Matzen, Poul Andersen og Max Sørensen snarere som videreførere af en mere tilbageholdende linje fra Holck? På sidstnævnte linje synes også forfatteren at placere sig ved sin stærke advarsel mod at forfatningsretten kommer til »at gøre hjælpetjeneste i døgnets politiske kamp«.

I en anmeldelse i et politologisk tidsskrift bliver kapitel 6 af særlig interesse, for det hedder »Statskundskabens relevans for statsforfatningsretten«, og motivet går